

УДК 336.71

ФІНАНСОВА ДОЛАРИЗАЦІЯ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Оксана Щуревич; Остап Коцеміра

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна

Резюме. Розглянуто сутність феномену доларизації. Зазначено, що доларизація виникає тоді, коли національна грошова одиниця не повною мірою виконує функції грошей. У такому випадку відбувається заміщення національної валюти у деяких операціях іноземною. Як правило, це валюта високорозвинених країн зі стійким економічним розвитком. Виокремлено основні причини виникнення доларизації в Україні та зазначено, що такими є, першочергово, спроба вкладників зберегти свої заощадження від знецінення, що ставало результатом фінансових криз, які супроводжувалися істотною девальвацією та інфляцією, недовірою до дій регулятора та уряду. Систематизовано недоліки явища доларизації для розвитку національної економіки та виділено ключові, серед яких: зниження ефективності монетарної політики НБУ, зниження довіри до національної грошової одиниці та банківської системи, зменшення попиту на національну грошову одиницю, зростання розмірів тіньової економіки та, як наслідок, зменшення податкових надходжень до бюджету. Наголошено, що одним із видів доларизації є фінансова, для оцінювання рівня якої вибрано низку показників: доларизація кредитного та депозитного портфелів, грошового агрегату М3. Розглянуто структуру депозитного портфеля фізичних та юридичних осіб у розрізі валют і виявлено, що у періоди посилення кризових явищ рівень доларизації зростає, а у періоди відносної стабільності – знижується. Узагальнено, що близько 40% депозитного портфеля номіновано в іноземній валюті. Тобто споживачі фінансових послуг більше довіряють та заощаджують в іноземній валюті. Здійснено аналіз структури кредитного портфеля та з'ясовано, що рівень доларизації кредитного портфеля юридичних осіб понад 40%, а валютне споживче кредитування заборонено. Тому доларизація кредитного портфеля фізичних осіб щороку зменшується й становить близько 18%. Розраховано показник співвідношення депозитів у іноземній валюті та грошової маси (М3), який як й інші розраховані показники доводить, що в Україні є високий рівень доларизації. На основі проведеного аналізу обґрунтовано висновки щодо необхідності координування зусиль центрального банку, уряду, парламенту задля зменшення рівня доларизації до природного рівня з метою нівелювання загрозливих наслідків для національної економіки.

Ключові слова: фінансова доларизація, девальвація, доларизація депозитного портфеля, монетарна політика, довіра до національної валюти.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.131

Отримано 16.07.2020

UDC 336.71

FINANCIAL DOLLARIZATION IN THE ECONOMY OF UKRAINE

Oksana Shchurevych; Ostap Kotsemira

Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine

Summary. The essence of dollarization phenomenon is considered in this paper. It is noted that dollarization occurs when the national currency does not completely perform the functions of money. In this case, the national currency is replaced in some transactions by foreign ones. Basically, it is the currency of highly developed countries with sustainable economic development. The defined main causes of dollarization in Ukraine are as follows: depositors attempt to keep their savings from devaluation result in financial crises accompanied by significant devaluation and inflation; distrust in regulator and government actions. The disadvantages of dollarization phenomenon for the national economy development are systematized and the following key ones are

identified: decrease in the efficiency of NBU monetary policy, decrease in confidence in the national currency and banking system, decrease in demand for the national currency, growth of shadow economy and as the result tax revenues reduction. It is emphasized that one of dollarization types is financial dollarization, for which level assessment a number of indicators are selected: dollarization of loan and deposit portfolios, dollarization of MQ monetary aggregate. The structure of the deposit portfolio of individuals and legal entities in terms of currencies is considered and it is found that in periods of intensification of the crisis the level of dollarization increased, and in periods of relative stability – decreased. It is generalized that about 40% of the deposit portfolio is denominated in foreign currency. It means that consumers of financial services trust and save more in foreign currency. The structure of the deposit portfolio of individuals and legal entities in terms of currencies is considered and it is found that during the periods of crisis phenomena intensification the dollarization level increases, and during the periods of relative stability – decreases. It is summarized that about 40% of the deposit portfolio is denominated in foreign currency, i.e. the consumers of financial services trust and save more in foreign currency. The structure of the loan portfolio is analyzed and it is determined that the level of dollarization of the loan portfolio of legal entities is more than 40%, and consumer loans in foreign currency are prohibited, so the dollarization of the loan portfolio of individuals decreases annually up to 18%. The ratio of foreign currency deposits to money supply (MQ) is calculated, which, like other calculated indicators, proves that Ukraine has high dollarization level. Based on the carried out analysis, the conclusions concerning the need to coordinate the efforts of the central bank, government, parliament in order to reduce the dollarization level up to the natural level for the elimination of threatening consequences for the national economy are substantiated.

Key words: financial dollarization, devaluation, dollarization of the deposit portfolio, monetary policy, confidence in the national currency.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.131

Received 16.07.2020

Постановка проблеми. Практично для будь-якої країни світу характерним є певний рівень доларизації, суть якої полягає у тому, що національна грошова одиниця не повністю виконує функції грошей. Тоді іноземна валюта «витісняє» її у деяких аспектах. Це першочергово стосується функцій засобу заощадження та міри вартості. Щодо економіки України, то варто її охарактеризувати так: відкрита, експортно-орієнтована, мала й сировинна. Безперечно, що за таких умов доларизація є типовим явищем, проте виникає питання: у яких допустимих межах вона повинна бути, щоб зменшити негативний вплив не лише на макрофінансову стабільність, стійкість банківського сектора та загалом на державні фінанси?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням доларизації загалом займалися багато вітчизняних та іноземних науковців, серед яких варто виділити Ю. Ганусик, Б. Дуду, О. Зикову, С. Лобозинську, В. Міщенко, В. Сініченко, А. Сомик, О. Сніжко, Б. Топффа, К. Хведчук та ін. Однак варто зауважити, що доларизація є складним та різноаспектним явищем, з яким стикається багато держав. Враховуючи багатогранність аналізу цієї тематики, слід наголосити, що ще не запропоновано єдиного дієвого засобу вирішення цієї проблеми, який би був ефективним для будь-якої країни. Тому вважаємо, що необхідно комплексно дослідити сутність феномену фінансової доларизації з позицій сьогодення та специфічних умов економічної системи України.

Метою статті є визначення рівня фінансової доларизації в Україні за допомогою низки показників, проведення аналізу впливу чинників та надання рекомендації стосовно її зниження до «природного» рівня.

Виклад основного матеріалу. Природний рівень доларизації – питома вага валютних фінансових активів та зобов'язань, яка відповідає структурі економіки в умовах макроекономічної стабільності [7]. За дослідженням фахівців Національного банку України (НБУ) в Україні він має становити близько 20% [8].

Очевидно, що на сьогодні рівень доларизації в Україні є набагато вищим за рекомендоване значення й потребує застосування рішучих заходів для її зниження.

Що ж таке доларизація, якими є причини її виникнення та як її усунути? Однозначної відповіді на ці питання знайти складно, адже феномен доларизації у кожній країні має свої характерні особливості. Це дає підстави стверджувати, що не існує

панацеї, яка б повністю дала змогу це явище уникнути. Розглянемо підвид доларизацій, а саме фінансову доларизацію, суть якої полягає у функціонуванні іноземної валюти в депозитній та кредитній діяльності комерційних банків.

Вирішальне значення для розвитку фінансової доларизації в Україні мали девальвація та інфляція. Кризові події у банківському секторі, нестабільна макроекономічна ситуація лише провокували населення та бізнес зберігати власні кошти у валютах тих країн, економіка яких є потужною, стабільною. Зрозумілою є поведінка споживачів фінансових послуг, коли вони намагалися таким способом уберегти свої заощадження від знецінення. Саме тому в періоди фінансової кризи, коли відбувалася значна девальвація гривні, рівень доларизації системи різко зростає не через суттєве збільшення валютних активів чи зобов'язань, а у зв'язку з необхідністю балансового перерахунку.

Думки науковців та фахівців стосовно питання позитивних сторін і недоліків доларизації часто відрізняються, оскільки прихильники зауважують, що вона є корисною, інші ж наголошують лише на негативних аспектах. Погоджуємося з позицією про користь доларизації, але тільки для однієї країни – тієї, валюту якої використовують як засіб заощадження. Для усіх інших держав доларизація є не лише шкідливою, а й при її зростанні має складні та непередбачувані наслідки. Беззаперечно, що вищий її рівень провокує значні втрати у разі різкої волатильності обмінного курсу. Глобалізація, лібералізація руху капіталу, поглиблення міжнародної торгівлі демонструють, що повністю усунути доларизацію неможливо, оскільки активи й зобов'язання в іноземній валюті використовують для хеджування валютних ризиків, здійснення зовнішньоекономічної діяльності, диверсифікації заощаджень. Присутньою є також непряма доларизація – розрахунки на ринку нерухомості, вимірювання зарплат в іноземній валюті, лікування чи навчання закордоном і т. д. Тому досить логічним є висновок, що уникнути цього феномену складно, проте тоді слід нівелювати її загрозливий вплив на стан національної економіки.

На нашу думку, варто виокремити такі недоліки доларизації:

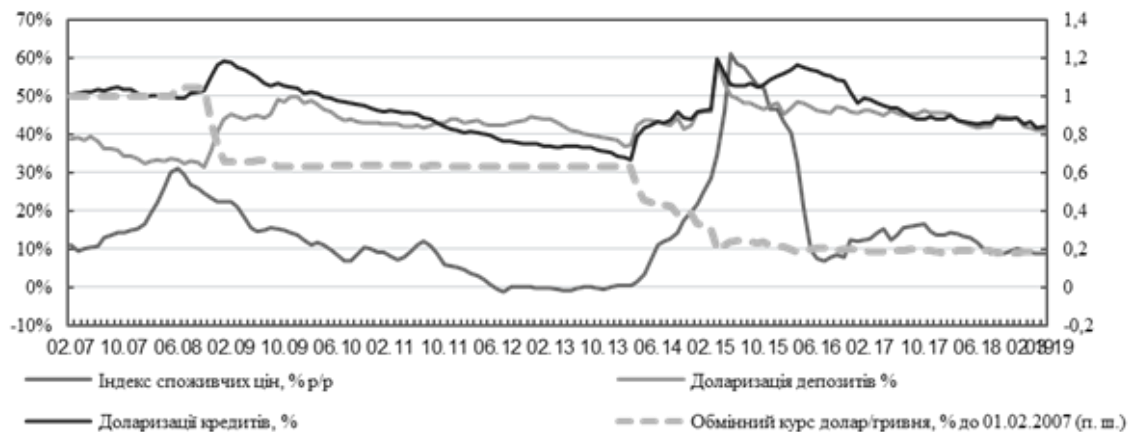
1. Зниження ефективності монетарної політики НБУ.
2. Зростання обсягу тіньової економіки.
3. Зменшення податкових надходжень до державного бюджету.
4. Зниження попиту на національну грошову одиницю.
5. Зменшення довіри до гривні й банківської системи загалом тощо.

Причинами існування доларизації в економічній системі України є, по-перше, бажання вберегти свої заощадження від знецінення. По-друге, низький рівень довіри населення до банківської системи та фінансової грамотності. По-третє, значна частка економіки, яка працює в «тіні». Вкрай складно точно виміряти, яка сума готівкової іноземної валюти є поза банківською системою, оскільки НБУ може точно визначити лише її гривневу частку, а це ускладнює процес переказу валютних коштів наших трудових мігрантів. Фінансові кризи, які періодично повторювалися в Україні, сприяли формуванню стереотипів у населення про більшу довіру до іноземної валюти як засобу заощадження, чим створювали штучний попит на неї, що й призводило до підвищення обмінного курсу й лише посилювало кризові явища. Зберігання значної суми коштів населенням вдома як вияв ментальності стосовно того, що це надійніше, оскільки довіра до фінансових посередників була низькою. А це, як наслідок, зменшувало інвестиційні можливості банків і не сприяло економічному зростанню. Створювалося замкнене коло проблем банківського сектора.

Тому цілком закономірно, що першочергово потрібно підвищувати довіру до національної валюти для стимулювання заощаджень саме у гривні. Це передбачає необхідність сприяння стійкому розвитку економіки, макроекономічної стабільності.

Варто удосконалювати не лише монетарну, а й економічну політику держави. Скоординування зусиль НБУ, Міністерства фінансів, Кабінету Міністрів та Верховної Ради дадуть змогу вирішити складні завдання щодо підвищення довіри до гривні та сприяння зниженню рівня доларизації.

Отож, спробуємо оцінити рівень фінансової доларизації в Україні, використовуючи низку показників, а саме: доларизація депозитів та кредитів (рисунок 1–3), доларизація грошового агрегату М3 (рисунок 4).

Рисунок 1. Динаміка доларизації банківського сектору [7]

Figure 1. Dynamics of the banking sector dollarization [7]

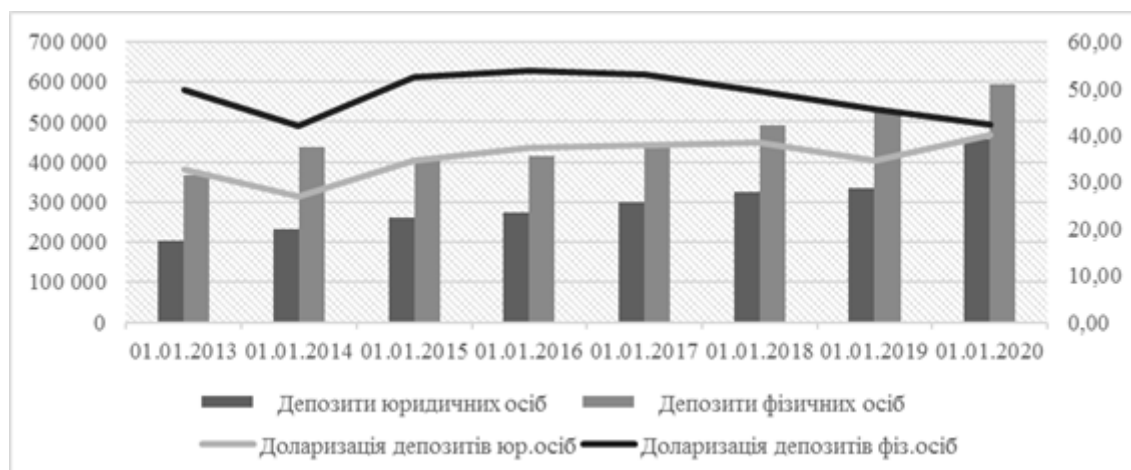
Цей графік підтверджує, що у пікові періоди криз різко зростає рівень доларизації, а після часткового «затишшя» на фінансовому ринку – поступово знижувався. Вважаємо, що найбільший вплив на зростання доларизації мала девальвація гривні, яка спричиняла зростання обмінного курсу і лише поглиблювала кризову ситуацію. Періоди утримання фіксованого обмінного курсу з одного боку створювали видимість стабільності на валютному ринку, а з іншого – формували підвалини для значно потужнішої кризи, накопичуючи суттєві дисбаланси, а також зменшували обсяг золотовалютних резервів. Це й сталося у 2014–2016 рр., коли з ринку було виведено близько 90 банків.

Дані з рисунка 1 демонструють рівень доларизації кредитного і депозитного портфелів: 01.01.2009 р. 60,32% та 59,04% відповідно, поступово знижуючися до початку 2014 року¹; на 01.01.2016 р. знову відбулося зростання – 57,9% та 52,82% відповідно. Надалі ситуація у банківському секторі поліпшувалася, що сприяло стабілізації на валютному ринку та поступовому зниженню рівня доларизації. На початок травня 2020 р. доларизація кредитів – 43,96%, депозитів – 43,38%².

Детальніше розглянемо структуру депозитного портфеля юридичних осіб та обсяг вкладень фізичних осіб як найбільш мінливих до змін зовнішніх умов суб'єктів (рисунок 2).

¹За офіційними даними НБУ станом на 01.01.2014 р. обмінний курс гривні був таким: 7,99 грн за 1 долар, на кінець року – 15,76; у квітні 2015 р. – 23,44; у січні 2016 р. – 25,15. Надалі курс залишався у межах 25–27 грн/долар.

²За офіційними даними регулятора банківської системи.

Рисунок 2. Структура депозитного портфеля та динаміка доларизації

Figure 2. The structure of deposit portfolio and dollarization dynamics

Джерело: розроблено на основі офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.

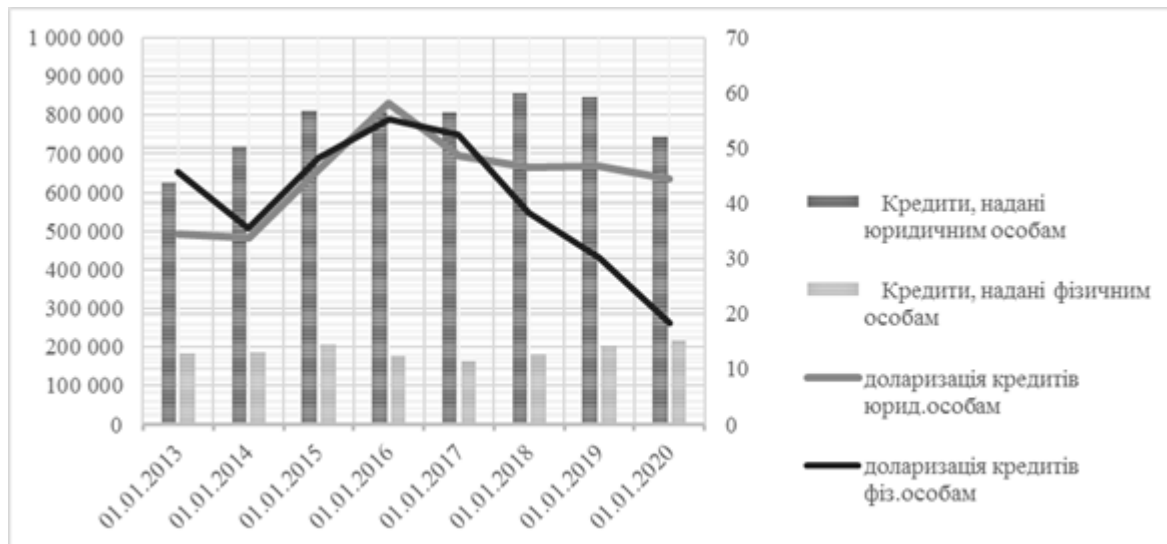
Депозити фізичних та юридичних осіб демонстрували тенденцію до зростання упродовж 2013–2020 рр. у гривневому еквіваленті. Якщо ж детально розглянути структуру депозитного портфеля саме в іноземній валюті, то спостерігається зменшення: юридичні особи – на 01.01.2013 р. депозити становили – 8255 млн дол США, 01.01.2014 – 7817 млн дол США, 01.01.2015 – 5724 млн дол США, 01.01.2016 – 4055 млн дол США, протягом 2017–2019 рр. були у діапазоні близько 4 млрд дол США, лише з другого кварталу 2019 р. відновилася тенденція до зростання – на 01.07.2019 р. – обсяг депозитів становив 6179 млн дол США, станом на 01.05.2020р. – 7086 млн дол США.

Ситуація з депозитним портфелем фізичних осіб у іноземній валюті така: на 01.01.2013 р. – 22778 млн дол США.; 01.01.2015 р. – 1714 млн дол США; 01.01.2016 – 8872 млн дол та трималося значення у цьому діапазоні до першого кварталу 2019 р.; станом на 01.05.2020 р. – 10009 млн дол США.

Детально розглянувши абсолютні значення, спостерігаємо, що за показником депозити в іноземній валюті банківська система не відновилася до значень показників докризового рівня 2013 року, де було 8,2 млрд дол депозитів юридичних осіб та 22,7 млрд дол депозитів фізичних осіб порівняно з 7,1 млрд дол та 10 млрд дол відповідно на 01.05.2020 р.

Враховуючи необхідність курсової переоцінки внаслідок девальвації гривні, загалом відбулося зростання депозитного портфеля, а періоди спалаху девальвації сприяли зростанню доларизації портфеля фізичних і юридичних осіб: на 01.01.2013 р. – 49,77% та 32,66%; 01.01.2015 р. – 52,45% та 34,7%; 01.01.2020 р. – 42,4% та 40,2%, 01.05.2020 р. – 41,6% й 42,47% відповідно.

Отже, здійснивши аналіз структури депозитного портфеля, варто зауважити, що близько 40% у ньому презентовано іноземною валютою, а це означає, що населення більше довіряє та заощаджує саме в іноземній валюті через побоювання можливого повторення кризи.

Рисунок 3. Структура кредитного портфеля та динаміка доларизації

Figure 3. The structure of loan portfolio and dollarization dynamics

Джерело: розроблено на основі офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.

Розглядаючи складові елементи кредитного портфеля, варто відзначити, що зазвичай у більшості країн переважають кредити юридичним особам, тобто в реальний сектор економіки, а частка кредитів домогосподарствам є близько 10–15%, що й підтверджують дані з рисунка 3. Починаючи з 2009 року було заборонено валютне кредитування фізичних осіб, тому рівень доларизації та загальний обсяг кредитів у системі зменшується через погашення раніше взятих кредитів чи їхню реструктуризацію.

Упродовж досліджуваного періоду обсяг кредитів юридичним особам мав нестійку тенденцію, але у більшості періодів знижувався. Таку ситуацію можна пояснити відсутністю платоспроможних позичальників, високою часткою непрацюючих активів на балансах банків та високими процентними ставками як похідними від значних ризиків.

Що стосується споживчого кредитування, то протягом останніх років відбулося його стрімке зростання щороку майже на 30%. Такий підвищений попит на кредити зумовлений зростанням реальних доходів населення, поліпшенням споживчих настроїв та намір задовольнити майбутні потреби вже зараз.

Станом на 01.01.2020 р. частка кредитів в іноземній валюті юридичних осіб становила 44,35%, а фізичних осіб – 18,22%. Кредитування в іноземній валюті для підприємств певною мірою можна вважати привабливішим через низькі процентні ставки, але набагато ризикованішим для тих фірм, що не отримують доходів в іноземній валюті, адже у випадку суттєвої девальвації повністю реалізується кредитний ризик, що може призвести до погіршення платіжної дисципліни. Для порівняння, на 01.01.2017 р. процентна ставка за гривневими кредитами – 12,7%, валютними – 7,9%; 01.01.2018 р. – 15,2% та 6,1%; 01.01.2019 р. – 20% та 5,2%; 01.01.2020 р. – 13,1% і 4,1%; 01.05.2020 р. – 10,9% та 4,8% відповідно. Такий розмір процентних ставок спричинений зниженням облікової ставки і як наслідок інших процентних ставок з певним часовим лагом.

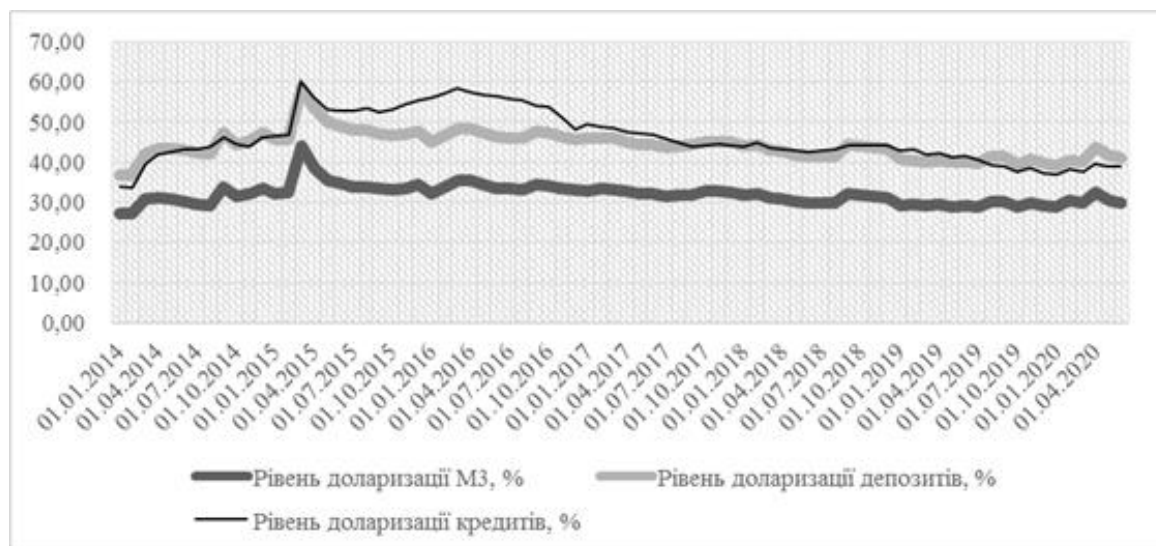

Рисунок 4. Динаміка фінансової доларизації в Україні

Figure 4. Dynamics of financial dollarization in Ukraine

Джерело: розроблено на основі офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.

Міжнародний валютний фонд рекомендує вимірювати показник доларизації як співвідношення депозитів у іноземній валюті та грошової маси (МЗ). За даним НБУ (рисунок 4) показник доларизації був близьким до 30% з 2014 р. по 2020 р., що характеризує економіку України як країну з високим рівнем доларизації.

Отож, розглянувши низку показників, зауважимо, що в Україні є високий рівень доларизації, що спричинено різними факторами. Національний банк проводить заходи у напрямі зниження такого рівня, однак періодичні кризи зводили нанівець ці дії. З березня 2020 р. знижено норму обов'язкового резервування коштів: для національної валюти – 0%, а для іноземної – підвищено до 10%, що сприятиме дедоларизації економіки. До того ж, своєчасне застосування макропруденційних інструментів, зниження процентних ставок також матиме суттєвий вплив. Не менш важливим є забезпечення цінової стабільності, формування середньотермінової впевненості у правильності дій уряду, НБУ, що впливатиме на стабільність гривні та зростання попиту на неї.

Висновки. Певний рівень доларизації для відкритої економіки України є необхідним при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, для страхування валютних ризиків та диверсифікації заощаджень. Однак він повинен бути у межах, щоб не створювати додаткових ризиків для макрофінансової стабільності. За оцінками НБУ природний рівень доларизації в Україні становить близько 20%. Нині фактично показник доларизації перебуває у межах 40%, що зумовлено низкою причин: недовіра населення до національної валюти та банківської системи; макроекономічна нестабільність; фінансові кризи минулого, що супроводжувалися значною девальвацією гривні; фіксований обмінний курс; низький рівень фінансової грамотності населення. Окрім цього, значний вплив мали економічна політика уряду, монетарна політика НБУ, політичні протистояння. Безумовно, значна доларизація є системним ризиком і центральний банк проводить заходи для її зниження. Однак у цьому напрямі варто об'єднати зусилля НБУ, уряду та парламенту з метою вжиття заходів, які комплексно сприятимуть зниженню її рівня до природного. Забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності, сприяння економічному зростанню, підвищення ефективності

економічної та монетарної політики дадуть змогу не лише знизити рівень доларизації, а й загалом поліпшити добробут населення та позиції України на світовій арені.

Conclusions. A certain dollarization level for the open economy of Ukraine is necessary to insure currency risks and diversify savings while implementing the foreign economic activity. However, it should be within the limits preventing from additional risks for macro-financial stability. According to NBU estimates, the natural dollarization level in Ukraine is about 20%. At present, in fact, the dollarization rate is within the range of about 40%, due to a number of reasons: public distrust in national currency and banking system; macroeconomic instability; financial crises of the past, accompanied by significant hryvnia devaluation; fixed exchange rate; low level of financial literacy of the population. In addition, the economic policy of the government, the monetary policy of NBU, and political confrontations had a significant impact. Definitely, significant dollarization is systemic risk and the central bank is taking measures to reduce it. However, in this direction it is necessary to unite the efforts of NBU, government and parliament in order to apply measures that will comprehensively contribute to reduction of its level to the natural one. Ensuring macroeconomic and financial stability, promoting economic growth, increasing the effectiveness of economic and monetary policy will not only reduce the level of dollarization, but also improve the overall welfare of the population and Ukraine's position on the world stage.

Список використаної літератури

1. Ганусик Ю. Б. Доларизація економіки України та її вплив на інфляційні процеси. Вісник Академії митної справи України. Серія Економіка. 2014. Випуск № 1 (51). С. 29–39.
2. Лобозинська С. М., Дуда Б. Ю. Аналіз феномену фінансової доларизації в економіці України. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. Випуск № 1 (48). С. 236–239.
3. Міщенко В., Сомик А. Доларизація: причини та наслідки для економіки України. Вісник Національного банку України. 2007. Випуск № 5. С. 28–31.
4. Сомик А. В. Доларизація економіки України. Ефективна економіка. 2014. Випуск № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3271>.
5. Сніжко О., Зикова О. Структура доларизації у контексті глобалізації. Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. 2014. Випуск № 1 (42). С. 45–50.
6. Khvedchuk K., Sinichenko V., Topf B. Estimating a natural level of financial dollarization in Ukraine. Visnyk of the National Bank of Ukraine. 2019. No. 247. P. 38–44. <https://doi.org/10.26531/vnbu2019.247.03>
7. Звіт про фінансову стабільність за 2016–2020 рр. URL: https://bank.gov.ua/ua/publications?page=1&perPage=5&search=&document=&pubCategory=3&keywords=&created_from=&created_to=.
8. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/>.
9. Як боротися з доларизацією економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2015/10/30/565007/>.

References

1. Hanusyk Yu. Dolaryzatsiia ekonomiky Ukrainy ta yii vplyv na inflatsiini protsesy. Visnyk Akademii mytnoi spravy Ukrainy. Seriya Ekonomika, 2014, no. 1 (51), pp. 29–39 [in Ukrainian].
2. Lobozynska S., Duda B. Analiz fenomenu finansovoi dolaryzatsii v ekonomitsi Ukrainy. Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen, 2014, no. 1 (48), pp. 236–239 [in Ukrainian].
3. Mishchenko V., Somyk A. Dolaryzatsiia: prychyny ta naslidky dlia ekonomiky Ukrainy. Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy. 2007, no. 5, pp. 28–31 [in Ukrainian].
4. Somyk A. V. Dolaryzatsiia ekonomiky Ukrainy. Efektyvna ekonomika, 2014, no. 8. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3271> [in Ukrainian].
5. Snizhko O., Zykova O. Struktura dolaryzatsii u konteksti hlobalizatsii. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni T. Shevchenka, 2014, no. 1 (42), pp. 45–50 [in Ukrainian].
6. K. Khvedchuk, V. Sinichenko, B. Topf Estimating a natural level of financial dollarization in Ukraine. Visnyk of the National Bank of Ukraine, 2019, no. 247, pp. 38–44 [in English]. <https://doi.org/10.26531/vnbu2019.247.03>
7. Zvit pro finansovu stabil'nist' (2016–2020). Available at: https://bank.gov.ua/ua/publications?page=1&perPage=5&search=&document=&pubCategory=3&keywords=&created_from=&created_to=.
8. Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Available at: <http://www.bank.gov.ua/>. [In Ukrainian].
9. Iak borotysia z dolaryzatsiieiu ekonomiky. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2015/10/30/565007/>. [In Ukrainian].